

שער שני:
היבטים אזוריים

מאזן הכוחות האזורי והדטננט

התמונה המדינית והצבאית במזרח התיכון עברה מאז 7 באוקטובר 2023 שינויים ניכרים, אך היא לא הביאה לשינוי באסטרטגיה המרכזית של מדינות המפרץ, שבבסיסה נקיטת צעדים לקראת הפחתת המתיחות ביניהן ועם שכנותיהן, במעין דטננט כלל-אזורי. חלקן התקדמו מעבר להפחתת המתיחות – חידשו יחסים דיפלומטיים, העמיקו יחסים כלכליים, ובמספר מקרים אף התניעו שיתופי פעולה ביטחוניים עם מדינות שאך מספר שנים קודם לכן תויגו כמתחרות ואף אויבות. כל זאת על רקע שאיפתן לסיים עשור של מאבקים ורצון לבחור במקום זאת בדיאלוג ובשיתוף פעולה. אין מדובר בהחלטות ערכיות-מוסריות או בפיוס עמוק על בסיס אידיאולוגי או דתי, למשל בין סונים לשיעים, אלא בשיקולים תועלתניים שנועדו בראיית מדינות המפרץ לשפר את מצבן האסטרטגי. יודגש כי השינויים במאזן העוצמה האזורי לטובתה של ישראל, ובראשם הפגיעה ביוני 2025 בכוחה הצבאי של איראן – גרעין וטילים – וביכולתה להפעיל מערך שלוחים (בעקבות מלחמת חרבות ברזל) לא שינו מגמה זו, בעיקר משום שחלק מההישגים שרשמה ישראל נשחקים, על רקע הנחישות שמפגינים איראן ושלוחיה להמשך ההתעצמות והציפייה במדינות המפרץ כי יפרוץ עימות נוסף בין איראן לישראל. כדי להבין את הרקע לשינויים יש לבחון את מדיניותן של מדינות המפרץ בשנים האחרונות בעיקר כלפי איראן, אך גם כלפי שלוחיה באזור. ערב הסעודית ואיחוד האמירויות היו במידה רבה הכוח המניע לשינויים מדיניים רבים באזור מאז האביב הערבי. ניתן לומר כי יריית הפתיחה לשינויים אזוריים רבים הייתה בשלהי 2018 וראשית 2019, עת הסתיים הדיאלוג של איחוד האמירויות עם משטר אסד, שהביא לפתיחה מחדש של שגרירותה בדמשק והאיץ את השיח בין משטר אסד למדינות ערביות מרכזיות, בראשן ערב הסעודית. תהליך חזרת **סוריה** לחיק העולם הערבי הגיע לשיאו הנוכחי עם חזרתה לליגה הערבית ב־2023 בפסגה בריאד, בהשתתפות הנשיא הסורי לשעבר אסד. מרבית מדינות ערב, שחלקן פעלו להפלת משטר אסד, חידשו עימו את היחסים הדיפלומטיים ואף החלו להושיט לו סיוע כלכלי – מגמה שנמשכה ממש עד נפילת משטרו. השינויים בסוריה ובלבנון בעקבות מלחמת חרבות ברזל הביאו את ערב הסעודית, ובמידה פחותה יותר גם את איחוד האמירויות, לנקוט גישה פרואקטיבית ולנסות לחזק את קשריהן הכלכליים והמדיניים עם המשטר החדש בסוריה והממשלה החדשה בלבנון על חשבון איראן וחזבאללה, וכן לשכנע מדינות נוספות

ובראשן ארצות הברית לעשות כמותן.⁶⁵ מטרתה של ערב הסעודית במהלכים אלו היא לבסס את מעמדה האזורית תוך ניצול ההזדמנות לדחיקת רגליה של איראן מסוריה, וייתכן אף לעצב את יחסיה העתידיים עם טורקיה, שכלפי כוונותיה האזוריות הממלכה עדיין חשדנית. נוסף על כך, לאחר משא ומתן ממושך בהובלת ערב הסעודית חידשו מספר מדינות ערביות מרכזיות את יחסיהן גם עם **קטר**, לאחר חרם מדיני וכלכלי שהוטל על קטר ב-2017. הסכם אל-עולא מינואר 2021 הביא לחידוש היחסים ולהשבתם למסלול תקין, לפחות על פני השטח.⁶⁶ היחסים בין קטר למצרים וערב הסעודית אף שופרו ביחס לשנים שקדמו למשבר. היחסים בין קטר לאיחוד האמירויות ולבחריין, לעומת זאת, משתפרים בהדרגה אך באיטיות. לשם המחשה, רק ביולי 2024, שלוש שנים וחצי לאחר הסכם הפיוס, הסכימו בחריין וקטר על החזרת השגרירים שלהן לדוחה ולמנאמה.

התפתחות נוספת קשורה להסכם אפריל 2022 בין ערב הסעודית למורדים החות'ים הנתמכים על ידי איראן, השולטים על אזורים נרחבים בתימן. הצדדים הגיעו להבנות הכוללות הפסקת אש, שנמשכת עד עתה.⁶⁷ ריאד הייתה להוטה זה זמן רב לשים מאחוריה את המלחמה ב**בתימן**, שגבתה ממנה מחיר כלכלי, ביטחוני ותדמיתי כבד – יעד ששותפה לוגם ארצות הברית, המעוניינת בסיימה של המלחמה שגבתה כ־150 אלף קורבנות באופן ישיר וכפול מכך בעקיפין – ולהתמקד במימוש רפורמות פנימיות ומיזמים שאפתניים מבית. לפני עשור בדיוק הכריזה ערב הסעודית על תחילת התערבות צבאית בתימן, תוך הבטחה להוביל קואליציה של יותר מעשר מדינות – אם כי חלקן הפסיקו את השתתפותן בהמשך – נגד ארגון המורדים החות'ים, הידוע רשמית בשם אנצאר אלה, אשר השתלט על הבירה צנעא ב-2014. בסיוע ארצות הברית, בריטניה ומדינות מערביות נוספות שסיפקו בעיקר אמצעי לחימה ומודיעין הכרחי, פתחה הקואליציה הסעודית ב־26 במארס 2015 בתקיפות אוויריות נגד אזורים שבשליטת החות'ים, והחל עידן של סכסוך ממושך. הציפייה הראשונית של ריאד למבצע צבאי מהיר, שיימשך כשישה שבועות ויסיים את שלטון החות'ים, הפכה למעורבות ארוכה ויקרה שהעמידה למבחן את יכולתה של ערב הסעודית לכפות את רצונה על שכנתה ולגרום לחות'ים לוותר על שליטתם בחלקים נרחבים בתימן. חוסר יכולתה של הממלכה להכריע את החות'ים ולחץ בינלאומי

Hassan Al-Mustafa, *Saudi Arabia's relation with the new Syria*, [Arab News](#), January 8, 2015. 65

Tuka Khalid, *Full transcript of AlUla GCC Summit Declaration: Bolstering Gulf unity*, [Al-Arabiya](#), January 6, 2021. 66

United Nations, *Office of the Special Envoy of the Secretary-General for Yemen*, [Truce Agreement](#), April 2022. 67

עליה הביא אותה לחתום עימם על הסכם הפסקת אש. הצטרפות החות'ים למלחמה נגד ישראל ופגיעתם בחופש השיט בים האדום מאז נובמבר 2023 לא הביאה, למרות איומי החות'ים, לחידוש הלחימה נגד הסעודים.

זאת ועוד, לאחר עשור של עוינות ועל רקע המצב הכלכלי הרעוע ב**טורקיה** והתפשטות איראן במרחב, חל שיפור משמעותי ביחסים בין אנקרה לריאד ולאבו דאבי בשנים 2021–2022. שאיפותיה האזוריות הגוברות של טורקיה ותמיכתה בקטר בשנות החרם, ובאופן כללי בתנועת האחים המוסלמים, הביאה את המתיוחות בינה לבין כמה ממדינות המפרץ ומצרים לשיא בשנים 2017–2021. מאז שופרו היחסים בין הצדדים, ההשקעות של מדינות המפרץ בטורקיה גדלו וביקורי בכירים הפכו תכופים.⁶⁸ טורקיה, שנקלעה למשבר כלכלי, נזקקה לסייע ולהשקעות בתחומה, ואף החלו מגעים בין טורקיה למדינות המפרץ בדבר הסכם סחר חופשי. מבחינת מדינות המפרץ תעשיית הנשק הטורקית היא אטרקטיבית, וב-2024 נחתם הסכם למכירת כטב"מים לערב הסעודית (הסכם היצוא הביטחוני הגדול ביותר בהיסטוריה של טורקיה, הכולל העברת טכנולוגיה וייצור חלקי לפחות בערב הסעודית).⁶⁹

מדינות המפרץ, אם כן, החלו לפעול אחרת מול איומים שנשקפו להן באזור, או מול מדינות ושחקנים שלהם אינטרסים מתחרים. אם בעשור שלפני כן, סביב האביב הערבי, אופי המעורבות היה צבאי יותר, הרי שעתה ניתן דגש ברור ליתרון היחסי של המדינות – דיפלומטיה וכלכלה – כאמצעים העיקריים לשינוי המציאות ככל האפשר לטובתן. המניעים העיקריים לדטנט ברמה האזורית הם:

- **ספק בעניין התמיכה האמריקאית.** סימן השאלה בדבר גיבוי ביטחוני אמריקאי בקרב בעלות בריתה המסורתיות מלווה אותן שנים רבות, ומאלץ בראייתן לנסות לשפר את מצבן בעצמן. השיפור ביחסים בין מדינות המפרץ לאיראן הוא חלק מגידור סיכונים מקובל של מדינות המפרץ, וכך גם דריסת הרגל שהן מאפשרות לסין ולרוסיה, שמצידן מבקשות להגביר את השפעתן באזור על חשבון ארצות הברית.
- **הפניית קשב לענייני פנים.** למדינות המפרץ עניין בשיכוך קונפליקטים חיצוניים, גם כדי להפנות קשב לטיפול מיטבי בענייני פנים בוערים. בקרב מפיקות הנפט העשירות

Rachna Uppal and Yousef Saba, *Turkey's Erdogan signs \$50 billion in deals during UAE visit*, [Reuters](#), July 19, 2023. 68

יואל גודנסקי, רז צימט, גליה לינדנשטראוס, **הדטאנט במזרח התיכון – קווים לדמותו והשלכותיו לישראל, מבט על**, גיליון 1892, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 8 בספטמבר 2024. 69

במפרץ ניכר רצון להביא להבשלת פרויקטים, חלקם שאפתניים מאוד, הנתפסים כחשובים ליציבותן ולשגשוגן בטווח הארוך, ועבור השליטים – לביסוס שלטונם לאורך זמן.

• **האיום מצד איראן.** האיום מצד איראן מביא את שכנותיה הערביות לנסות להתקרב אליה באופן מדוד כדי להימנע מהסלמת המתיחות עימה. האיום האיראני כלפי מדינות המפרץ התחדד ב־2019 – תחילה עם הפגיעה בחופש השיט ובאינטרסים של איחוד האמירויות, ולאחר מכן הפגיעה במתקני הנפט בערב הסעודית. בראיית מדינות המפרץ, למרות הפגיעה ביכולות הגרעין והטילים שלה, איראן נותרה שכנה מאיימת על מדינות המפרץ. האחרונות חוששות כי המערכה נגד איראן ביוני 2025 אינה סוף פסוק, וכי עימות מחודש בינה לבין ישראל ו/או ארצות הברית ייתכן בעתיד, ולכן עליהן להמשיך לשמור על יחסים טובים עם איראן כדי להרחיק את עצמן ככל האפשר מכל עימות אזורי עתידי שיפגע בהן.

ח'אלד בן סלמאן נפגש עם ח'אמנאי, 2025

צילום: Anadolu via Reuters Connect

היחסים משני צידי המפרץ

ערב הסעודית ואיראן

מאז המהפכה האסלאמית באיראן היו היחסים בין ערב הסעודית לבין איראן מתוחים, ולעיתים אף עוינים. הם שיקפו יריבות גיאופוליטית עמוקה המושתתת הן על ניגודים אידיאולוגיים דתיים בין הסונה לשיעה והן על תחרות ישירה על הובלה אזורית. שתי המדינות שואפות להנהיג את העולם המוסלמי, כל אחת מתוך תפיסה דתית, פוליטית ואסטרטגית שונה בתכלית. ערב הסעודית – מלוכה סונית אבסולוטית הנשענת על יחסים קרובים בעיקר עם ארצות הברית – רואה את עצמה כמגינה על היציבות והסטטוס קוו במפרץ. מנגד, איראן השיעית נושאת את בשורת המהפכה האסלאמית מאז 1979. טהראן חותרת לשנות את הסדר הקיים באמצעות תמיכה בשחקנים חוץ־מדינתיים ויצירת ציר התנגדות, לרבות דרך חזבאללה, חמאס, הג'האד האסלאמי הפלסטיני, אנצאר אללה או בשמם המקובל החות'ים, מיליציות שיעיות בעיראק וגורמים נוספים.

אסטרטגיית הדטנט האזורי, שאותה יזמו במידה רבה מדינות המפרץ, כוללת בעיקר הפגה של מתיחות ושיפור הקשרים בינן לבין איראן. בהקשר זה, הדטנט בראיית ערב הסעודית קשור קשר הדוק לתקיפת מתקני הנפט המרכזיים בשטחה על ידי איראן ב־2019, והיעדר המענה הצבאי האמריקאי לתקיפה זו. התקיפה שהייתה לקו פרשת מים בממלכה הביאה את הנהגתה, ובייחוד את יורש העצר מחמד בן סלמאן, להכיר בעליונות הצבאית האיראנית. התפנית הסעודית בעניין איראן כללה ניסיונות הידברות (שלבסוף הבשילו) והצהרות פייסניות כלפי איראן, בפרט בדבר החשיבות של שיתוף פעולה בין המדינות.

המשבר הדיפלומטי האחרון בין השתיים אירע ב־2016 בעקבות הוצאתו להורג בערב הסעודית של איש דת שיעי סעודי בכיר, נימר אל־נימר, שהיה ממבקרי החרפים של בית המלוכה הסעודי. מהלך זה הביא להתנפלות של ציבור איראני גדול, יש אומרים בחסות המשטר, על הנציגויות הסעודיות באיראן, וזו בתגובה ניתקה את היחסים עם איראן. שיאו של העימות בין השתיים בתקיפה של איראן על מתקני חברת אראמקו בערב הסעודית, באמצעות כטב"מים וטילי שיוט (ספטמבר 2019).⁷⁰ תקיפה זו, ששיבשה זמנית כמחצית מיכולת הפקת הנפט, הייתה

UN: Arms used against Saudi Arabia were of 'Iranian origin', [Gulf News](#), June 13, 2020. 70

אירוע מכונן מבחינת ריאד בכל הקשור לתחושת הפגיעות שלה מאיראן, ובעיקר למה שנתפס בריאד כ"זניחה" של הממשל האמריקאי, שלא יצא צבאית לעזרתה. תקיפה איראנית זו הייתה לקו פרשת מים; היא חידדה את ההבנה הסעודית לגבי הצורך בגיוון משענות התמיכה שלה ברמה הגלובלית ובגידור סיכונים ברמה האזורית.

בעקבות זאת החלו הסעודים במאמץ להפשיר את היחסים עם איראן. ניסיונות תיווך מצד עומאן, עיראק ולבסוף סין הבשילו לחתימת ההסכם לחידוש היחסים הדיפלומטיים בין איראן לערב הסעודית במארכס 2023. השגרירויות נפתחו מחדש והביקורים ההדדיים נעשו תכופים – עדות לרצונן של שתי המדינות לשפר את היחסים ביניהן. דוגמה לכך ניתן לראות בביקור ההיסטורי של שר ההגנה הסעודי באיראן באפריל 2025, לפני תקיפת מתקני הגרעין באיראן. ביקור זה כלל מפגש ראשון מסוגו מאז 2006 שבו בכיר סעודי נפגש עם המנהיג העליון של איראן.⁷¹ הפגישה בין ח'אלד בן סלמאן, אחיו של יורש העצר הסעודי, לבין אייתולה ח'אמנאי המחישה את מחויבות שתי המדינות להמשך הדטנט ביניהן ואף את הכרתן ההדדית בצורך לבסס דפוסים של ניהול מתיחות, גם אם לא ניתן לפתור את שורשיה. כאשר ערב הסעודית החלה לחפש דרכים להוריד את גובה הלהבות מול שכנתה ההולכת ונעשית תוקפנית יותר, בסוף 2019, מצבה הכלכלי הנואש של איראן היווה מנוף מיקוח חשוב בידי ריאד. ב־2023, ימים לאחר ההכרזה על חידוש היחסים הדיפלומטיים בין ריאד לטהראן, רמז שר האוצר הסעודי כי השקעות סעודיות עשויות להגיע "מהר מאוד". שר האוצר האיראני חיזק את ההערכות הללו וטען כי כספים מערב הסעודית "כבר בדרך",⁷² אולם עד עתה לא דווח על אף השקעה סעודית מהותית. גם הסחר הדו־צדדי נותר נמוך בהרבה מתחזיותיה של איראן.

ההסכם בין המדינות והמדיניות הסעודית המתונה כלפי איראן מאז לא צמחו בחלל ריק. במהלך 2019–2020 חל שינוי תפיסתי במדיניות החוץ של ריאד. בעוד שבעשור הקודם הממלכה נקטה גישה אקטיביסטית ולעיתים הרפתקנית – כדוגמת המעורבות הישירה בתימן והעימות עם קטר – הרי כעת ניכרת מגמה ברורה של ריסון, שמטרתה להרחיק את הממלכה ממוקדי עימות ולהתמקד בתהליכי מודרניזציה כלכלית וחברתית. זאת מתוך הבנה שיציבות אזורית היא תנאי להשגת השקעות בינלאומיות ולהצלחת הרפורמות שעליהן

71 Yaghoub Fazeli, *Saudi defense minister meets Iran's Khamenei, delivers letter from King Salman*, [al-Arabiya](#), April 17, 2025.

72 *Saudi Arabia ready to invest 'quickly' in Iran, says Finance Minister*, [The National](#), March 16, 2023.

חתום יורש העצר. נראה שהמנהיגות הסעודית הפנימה כי היא נמצאת בעמדת נחיתות מובהקת לעומת שכנתה השיעית, ולכן בחרה ריאד לחדש את יחסיה עם טהראן גם במחיר של ויתור חלקי על עמדות תקיפות מן העבר.

תקיפת מתקני הנפט של אראמקו בספטמבר 2019 המחישה את הפגיעות הסעודית ואת מגבלות ההרתעה האמריקאית. בממלכה הובן כי השימוש בכוח צבאי או ההישענות הבלעדית על הגנת בעלות בריתה אינם מספיקים. לפיכך היא החלה לנסות לממש את האינטרסים שלה באמצעות דיאלוג עם טהראן, שמאז נחתם הביא להפחתת המתיחות בין השתיים, כפי שהדבר בא לידי ביטוי, בין השאר, בהצהרות חיוביות מצד המנהיגים, בפגישות ובביקורים הדדיים תכופים ביניהם.⁷³ עם זאת, מאז החתימה על ההסכם לא התממשו ההיבטים הכלכליים שלו: לא נרשמו השקעות סעודיות משמעותיות באיראן למרות הבטחות סעודיות, והציפיות האיראניות לרווחים מסחריים לא התממשו, בין היתר בשל הסנקציות המתמשכות.

על כן ניתן לומר כי לא מדובר בפיוס מהותי: עומק הפערים האידיאולוגיים, חוסר האמון ההדדי ותמיכתה המתמשכת של איראן בשחקנים המאיימים על ערב הסעודית, דוגמת החות'ים בתימן, מוסיפים להעיב על מערכת היחסים. בהקשר זה ראוי לציון הזהירות שהפגינה ערב הסעודית בנוגע למעורבות בתקיפה הישראלית-אמריקאית ביוני 2025 על איראן. ערב הסעודית חששה מתקיפה איראנית נגדה בתגובה, בין ישירה ובין דרך שלוחים, וניסתה להימנע מלהיתפס כבסיס לפעולה אמריקאית או ישראלית כנגד איראן. לשם כך היא נקטה שורה של צעדים: תיאום גובר עם איראן; הצהרות בדבר תמיכה בהסכם גרעין חדש; רצון מוצהר לתווך בין ארצות הברית לאיראן; ואף הצעת תמריצים כלכליים לאיראן במקרה של חתימה על הסכם גרעין. גם איחוד האמירויות, משיקולים דומים, ביקשה לבדד את עצמה מחוסר היציבות האזורית, ולשם כך אף דווח שהיא פעלה להגבלת פעילות צבאית אמריקאית בתחומה.⁷⁴ סביר להניח שגם ערב הסעודית העבירה מסרים מרגיעים לטהראן. בהקשר זה, לא מן הנמנע כי בביקורו של ח'אלד בן סלמאן בטהראן הוא הזהיר את האיראנים מפני מתקפה ישראלית צפויה. הממלכה אף הציעה את שירותיה הטובים כמתווכת בין איראן לארצות הברית במגעים בנושא הגרעין.

Yaghoub Fazeli, *Saudi Crown Prince meets Iran's top security chief in Riyadh*, [al-Arabiya](#), 73 September 16, 2025.

Nancy A. Youssef, Gordon Lubold and Michael R. Gordon, U.S. Shuffles Military Assets 74 in Middle East After Gulf Pushback, [The Wall Street Journal](#), May 3, 2024.

מלחמת 12 הימים בין איראן לישראל הביאה את מדינות המפרץ ובראשן את ערב הסעודית לגנות את ישראל.⁷⁵ המלחמה לא הייתה הפתעה אסטרטגית עבור מדינות המפרץ, שכן הן התכוננו לה מזה זמן ברמה הצבאית והמדינית. המלחמה גם לא הייתה הפתעה טקטית עבורן, משום שלפחות חלקן היו בסוד העניינים כחלק מהתיאום האזורי בחסות פיקוד המרכז האמריקאי, שקדם למבצע עם כלביא ושנועד לסייע בגילוי וביירוט טילים וכטב"מים איראניים. דרך פעולתן של המדינות, בראש ובראשונה ערב הסעודית ואיחוד האמירויות, תואמת את הקו שנקטו עד עתה בזירה האזורית בכלל ובנושאי איראן וישראל בפרט, כאשר מטרתן המרכזית היא לנסות להימנע מפגיעה. במבט לאחור ניתן להעריך כי הדטנט אכן שיכך את המתרחש בין איראן למדינות המפרץ ובעיקר עם ערב הסעודית – לרבות בתקופת המלחמה בין איראן לישראל – והעניק לערב הסעודית חסינות מסוימת מחידוש תקיפות החות'ים בשטחה. בפרוץ העימות הישראלי-איראני מיהרו שש מדינות המפרץ לגנות את הפעולה הישראלית באיראן, בראש ובראשונה כדי לנסות להרחיק את עצמן מהאירועים. כולן הטילו את האחריות על ישראל; הביעו תמיכה בחזרה למסלול הדיפלומטי (באופן תואם למדיניות ממשל טראמפ); טענו שמדובר בהפרה של החוק הבינלאומי ובפגיעה בריבונות איראן; והפצירו בקהילה הבינלאומית לפעול לסיום העימות.⁷⁶ באופן לא מפתיע הגיבויים לפעולה הישראלית הגיעו גם ממדינות הסכמי אברהם.⁷⁷

עבור איראן מהווה עמדה מפרצית זו כלפיה לא פחות מהישג. ככלל, כאשר האיום הצבאי נגדה גובר – בין מצד ישראל ובין מצד ארצות הברית – נטרול הסיכון לכך שאיראן תמצא עצמה מותקפת ממספר חזיתות הוא אינטרס מרכזי. מדיניות זו גם מעידה על השינוי בגישת ערב הסעודית, שמעדיפה לקדם פתרונות דיפלומטיים ואף מוכנה לתווך בשיחות גרעין בין וושינגטון לטהראן, אולם הדטנט טומן בחובו מגבלות רבות. ראשית, הוא אינו משקף הסכמה מהותית בנושאים הבסיסיים בין המדינות, כגון השפעתה הנמשכת של איראן בקרב החות'ים בתימן, המצב השברירי בלבנון ומעמדו של ארגון חזבאללה במדינה, או עתידה של סוריה. שנית, אומנם הדטנט מגביל את יכולת התגובה האיראנית לפעול נגד יעדים סעודיים, כפי שעשתה בעבר, אך בה בעת הוא גם פותח פתח לקשרים עם מדינות סוניות נוספות שהולכות בעקבות ריאד, ומאפשר לטהראן לחזק את מעמדה

MBS renews Saudi condemnation of Israeli attacks on Iran in a call with Pezeshkian, [al-Arabiya](#), June 15, 2025. 75

Oman strongly condemns Israel attack against Iran, [Oman News Agency](#), June 13, 2025. 76

Bahrain condemns Israeli Attack on Iran, [Bahrain News Agency](#), June 13, 2025. 77

האזורי ואף האסלאמי באמצעות השתתפותה בארגון לשיתוף פעולה אסלאמי, שמטתה ממוקם בג'דה. לפני הפשרת היחסים בין השתיים הערימה ערב הסעודית – שלה השפעה רבה בארגון – קשיים על איראן, ולעיתים אף מנעה מנציגיה לקחת חלק בדיונים.⁷⁸ מנקודת המבט הישראלית נתפסת ההתקרבות בין איראן לערב הסעודית באור שלילי, אם כי סביר להניח שישראל מבינה כי היכולת של ריאד וטהראן להעמיק עוד את הקשרים ביניהן מוגבלת. ישראל שואפת לגבש קואליציה אזורית נרחבת נגד איראן, המבוססת על נורמליזציה עם מדינות המפרץ ובפרט עם ערב הסעודית. לפיכך, כל התקרבות בין טהראן לריאד עלולה לערער את יכולת המימוש של רעיון אסטרטגי זה. בשונה מהמדינות הישראליות, הבחירות האסטרטגיות הסעודיות מבטאות ראייה פרגמטית של המציאות, המבוססת על הבדלי העוצמה בינה לבין איראן. בראיית ריאד אין בהכרח סתירה בקיום קשרים מקבילים עם ישראל ועם איראן. איחוד האמירויות היא גם דוגמה ליכולת לממש אסטרטגיה זו, היות שהיא מקיימת קשרים מקבילים עם איראן ועם ישראל – מדיניות המגבילה את יכולתה של ישראל להפעיל מנופי לחץ אזוריים נגד טהראן.

העימות בין ישראל לאיראן ביוני 2025 לא התרחב להכללת מדינות המפרץ, שהיו לצופות מן הצד בתקיפות של שני הצדדים והן עסוקות מאז בניתוח ההשפעות ארוכות הטווח של העימות על האזור, ובייחוד עליהן. דוגמה לאופן שבו מדינות המפרץ רואות את העימות בין ישראל לאיראן הציג בסמוך לאירועים העיתונאי הסעודי הבכיר עבד אל-רחמן אל-רשיד, שניהן כמנכ"ל רשת אל-ערבייה ועורך היומון הערבי החשוב ביותר, א-שרק אל-אוסט:⁷⁹

מה שאירע בשבועיים האחרונים היה לא רק עימות אלא גם התפתחות צבאית ייחודית ומסוכנת. **מדובר במלחמה הישירה הראשונה בין ארצות הברית וישראל מצד אחד ואיראן מצד שני. היא נעצרה לעת עתה, אך העצירה הנוכחית אינה יותר מהפסקה** [ההדגשה של המחבר], אלא אם כן נראה הסכם בין שלושת הצדדים, כפי שמלחמות מסתיימות. בכל מקרה, המפתח למשבר הזה נמצא בטהראן – לא בושינגטון או בירושלים. בידיה הכוח לומר לא ולהמשיך בעימותים, או לומר כן. כדי לסיים את העימות שנמשך מאז 1980 חייבת איראן לקבל את עקרון הדו־קיום האזורי ולהצטרף לרכבת המדינות האזוריות. כולן חתמו כעת על הסכמים דו־צדדיים עם

Saudi Arabia blocks Iran from Islamic grouping's meeting: Tehran, [Reuters](#), February 2, 2020. 78

Abdulrahman Al-Rashed, *The end of a confrontation or just a break?* [Arab News](#), June 30, 2025. 79

ישראל או נטשו כל פרויקט של עימות עימה. סוריה הייתה הנוסעת האחרונה, ובכך סיימה את מה שמכונה ציר ההתנגדות. עם היחלשות חזבאללה וחמאס ונפילת משטרו של אסד קרסה חזית ההתנגדות לחלוטין, והותירה את איראן להתמודד לבדה נגד ישראל.

הדטנט שיזמו מדינות המפרץ הוכיח כי ניסיונות לבודד את איראן בזירה האזורית אינם אפקטיביים דיים, וכי למדינות המפרץ מערכת שיקולים שונה מזו של ישראל או ארצות הברית. יתרה מזו, בניגוד להסכם הגרעין הקודם מ-2015, מדינות המפרץ ובראשן ערב הסעודית תומכות כעת באופן פעיל בהשגת הסכם גרעין חדש, מתוך הבנה שהסדר מדיני עדיף על הסלמה צבאית נוספת, ויש בו כדי לשמר את ההישגים של המתקפה על אתרי הגרעין של איראן.⁸⁰ שיפור היחסים בין איראן לערב הסעודית אינו מייצג מהפך אסטרטגי או פיוס היסטורי אלא שינוי טקטי מכוון, הנובע מהבנה הדדית של מגבלות הכוח והרצון למזער סיכונים. הממלכה רואה בדטנט מנוף להשגת יציבות והפחתת המתחים האזורית, בעוד איראן רואה בו דרך להרחבת השפעתה ולשיפור מעמדה האזורי. ואולם המתחים האזורית נמשכת, ועתיד ההסכם בין השתיים ייבחן לנוכח התפתחויות דוגמת נורמליזציה סעודית אפשרית עם ישראל, הסכמים ביטחוניים בין ערב הסעודית לארצות הברית או עימות ישיר נוסף בין איראן לישראל. על אף האילוצים, נראה כי בטווח הנראה לעין יש לשתי המדינות אינטרס מובהק בשימור ההבנות שהושגו, גם אם על פני השטח בלבד.

איחוד האמירויות ואיראן

איחוד האמירויות, המדינה שלה היחסים הטובים ביותר עם ישראל מבין מדינות המפרץ, בדומה לשכנותיה רואה באיראן איום חמור ועקבי על ביטחונה הלאומי.⁸¹ תפיסת האיום האיראני באבו דאבי מושתתת על ארבעה רבדים עיקריים: ראשית, קיים חשש לפגיעה קינטית ישירה מצד איראן, באמצעות תקיפות בטילים או כלי טיס בלתי מאוישים על תשתיות אסטרטגיות כגון מתקני התפלת מים, בתי זיקוק לנפט ומוקדי שלטון. שנית, קיים איום עקיף אך חמור לא פחות מצד שלוחות איראניות, ובראשן המורדים החות'ים בתימן, שפועלים

Parisa Hafezi, *Edgy Iran seeks Saudi leverage to revive stalled nuclear talks with US*, 80 [Reuters](#), November 20, 2025.

Yoel Guzansky, *The Foreign-Policy Tools of Small Powers: Strategic Hedging in the Persian Gulf*, [Middle East Policy](#), 22(1), 112-122, 2015. 81

באופן ישיר נגד אינטרסים אמירוניים. שלישית, יש פוטנציאל לחתרנות פנימית ואף לטרור, בין השאר בשל נוכחות רבה של קהילה איראנית בדובאי – קהילה ותיקה ופעילה שמעניקה לאיראן יכולת השפעה פנימית. רביעית ולא פחות חשוב, נמשך הסכסוך הריבוני (על אש קטנה) סביב שליטת איראן בפועל באי אבו מוסא והאמירויות באיי טונב.

על רקע מכלול האיומים הללו פיתחה איחוד האמירויות גישה דו־ממדית שאינה שונה במהותה מזו של יתר מדינות המפרץ: מצד אחד היא משקיעה משאבים ניכרים בפיתוח עוצמתה הצבאית – יכולות הגנה אווירית, מערכות התרעה מתקדמות, שיתופי פעולה מודיעיניים וביטחוניים עם צדדים שלישיים; מצד שני היא ממשיכה לקיים קשרים כלכליים ודיפלומטיים עם איראן ואף מעמיקה אותם, כל זאת בתקווה לשמור על איראן קרובה אליה במעין "תעודת ביטוח" דיפלומטית, שתפחית את הסבירות לפגיעה איראנית אפשרית בה. לאיחוד האמירויות קשרים כלכליים ענפים עם איראן, וזאת לאור קרבתה הגיאוגרפית, קשריה ההיסטוריים הענפים עם איראן (בפרט אמירות דובאי) והיותה מרכז פיננסי בינלאומי דינמי. איחוד האמירויות המשיכה לתמוך בעמדות אמריקאיות נוקשות כלפי איראן, כולל תמיכה במשטר הסנקציות עליה, וזאת למרות העלות הכלכלית מבחינתה. ואולם עם עליית המתיחות הצבאית במפרץ, ובעיקר לאחר סדרת תקיפות על מכליות נפט וכלי שיט בים הערבי בואכה מצרי הורמוז ב־2019, שיוחסו לאיראן, בחרה הפדרציה לחתור לפיוס ולהידוק הקשרים עם איראן. החשש מהפיכתה ליעד ישיר להסלמה ביטחונית על רקע פעילותה בתימן היה מניע בולט בשינוי הגישה. כך, ב־2019 פתחה איחוד האמירויות ביוזמת הידברות עם טהראן, שכללה בין היתר הכרזה על צמצום המעורבות בתימן, שחרור כספים איראניים שהוקפאו בבנקים אמירוניים, וכן העברת סיוע הומניטרי נרחב לאיראן בזמן מגפת הקורונה. היקף הסחר הכולל בין המדינות גדל מאז בהדרגה והגיע ב־2025 לכ־30 מיליארד דולר, מה שמציב את איחוד האמירויות כשותפת הסחר השנייה בגודלה של איראן, אחרי סין. למעשה, ללא סחר נפט, היקף הסחר בין איחוד האמירויות לבין איראן גדול אף מזה שבין סין לאיראן.⁸²

סממנים נוספים לדטנט היו ביקורים ופגישות בין בכירים בצמרת המדינית בשתי המדינות. ביקורו בדובאי של סגן שר החוץ האיראני, עלי באגרי קאני, בנובמבר 2021 אף לווה בהצהרה פומבית בדבר "פתיחת פרק חדש" ביחסים.⁸³ בדצמבר 2021 נערכה פגישה

Iran's annual non-oil export to UAE stands at \$7.2b, [Tehran Times](#), April 16, 2025. 82
Iran's top nuclear negotiator holds talks in the UAE – state news agency, [Reuters](#), 83
 November 24, 2021.

רמת דרג בין היועץ לביטחון לאומי של איחוד האמירויות טחנן בן זאיד לנשיא איראן אברהים ראסי, ובמהלכה אף נמסרה הזמנה רשמית לראסי לבקר באיחוד האמירויות. נשיא איראן נמנע עדיין מביקור באיחוד האמירויות, שמא יהיה זה צעד אחד יותר מדי, אך הוא נפגש עם בכירים אמירותים באיראן, ובכירים איראנים מתארחים באיחוד האמירויות.⁸⁴ תוכנן של פגישות אלו נשמר ברוב המקרים בסוד, והסיכום שיוצא לתקשורת נותר כללי ועמום. הרעה זמנית ביחסים בין טהראן לאבו דאבי נרשמה בתחילת 2022 כאשר החות'ים, הנתמכים על ידי איראן, ביצעו סדרת תקיפות טילים ומל"טים על מטרות באיחוד האמירויות במהלך ביקורו של נשיא המדינה יצחק הרצוג באבו דאבי. תקיפות אלו באו בתגובה להצלחות בשדה הקרב של מיליציות הנתמכות על ידי איחוד האמירויות בתימן. על אף זאת, הקשר בין טהראן לאיחוד האמירויות לא נותק. אף שאין הוכחות חד-משמעיות למעורבות ישירה איראנית בתקיפות החות'ים, סביר להניח שהן בוצעו באישור טהראן, או לכל הפחות בידעתה. התקיפות שנתפסו באיחוד האמירויות כאסון לאומי (באיחוד האמירויות אף השוו אותו לטראומה שאחזה בארצות הברית לאחר ההתקפה על המגדלים התאומים)⁸⁵ המחישו את האיום האיראני כלפי הפדרציה: פיתוח יחסים גלויים עם שכנות מפרציות, לצד המשך הפעלת זרועות לא-מדינתיות לצורך הרתעה.

עוד לפני החתימה על הסכמי אברהם שימש האיום האיראני בסיס ליצירת קשרים חשאיים בין איחוד האמירויות לישראל.⁸⁶ ואולם בעוד ישראל רואה בגרעין האיראני את מוקד הסכנה – פוטנציאל לאיום קיומי – לאיחוד האמירויות דגשים שונים. הפדרציה רואה באיראן יריבה גיאופוליטית אזורית בעלת נטיות הגמוניות. החשש מהרחבת השפעתה של איראן דרך שלוחים חמושים ולא דווקא באמצעות תשתית גרעין הוא מרכזי יותר בתפיסת איראן בעיני האמירותים (ושאר מדינות המפרץ). איום הטילים ועימו כלי הטיס הבלתי מאוישים נתפסים כאתגר הביטחוני המרכזי מבחינת איחוד האמירויות, שכן היא קרובה הרבה יותר לאיראן מאשר ישראל, ולשתי המדינות אף גבול ימי במפרץ. על רקע חששות אלו, איחוד האמירויות מזהה בישראל שותפה חיונית בשלושה ממדים: תיאום מדיני מול

Abdullah bin Zayed meets Foreign Minister of Iran, [United Arab Emirates, Ministry of Foreign Affairs](#), May 12, 2025. 84

Jacob Magid, *How Israel came to the UAE's aid after the 2022 Houthi missile strikes*, [Times of Israel](#), May 9, 2023. 85

Yoel Guzansky, *Israel and the Arab Gulf states: from tacit cooperation to reconciliation?* [Israel Affairs](#), 21(1), 131-147, 2015. 86

אתגרים אזוריים; שיתוף פעולה מודיעיני-ביטחוני; ושיתוף פעולה טכנולוגי הכולל אף רכישת מערכות מתקדמות, בראשן מערכות הגנה מפני טילים.⁸⁷

כשם ששיתוף הפעולה עם ישראל עשוי להגביר את יכולת ההגנה וההרתעה של איחוד האמירויות, הוא עלול גם להעצים את האיומים מצד איראן כלפי איחוד האמירויות. איראן לא נותרה אדישה להתקרבות בין ירושלים לאבו דאבי, ובעיקר חששה שההתקרבות המדינית משמעה גם נוכחות ביטחונית ישראלית בשטח איחוד האמירויות, כפסע מאיראן. מאז חתימת הסכמי אברהם ב־2020 שיגרו בכירים איראנים איומים ישירים כלפי איחוד האמירויות "בשל נוכחות ישראלית בשטחה".⁸⁸ דיווחים אף הצביעו על כך שאיראן שקלה פגיעה בדיפלומטים אמירותים.⁸⁹ מכאן שהיחסים עם ישראל מביאים גם להגברת המתח בין איראן לאיחוד האמירויות, ובעיקר לרגישות יתר אצל האחרונה לאיומים ישראלים על איראן. אף שאיראן הייתה מודעת לקשרים חשאיים בין ישראל למדינות המפרץ, הפיכתם לגלויים ורשמיים גרמה לחשש באבו דאבי שמא הם עלולים לשמש תירוץ לפגיעה באינטרסים אמירותיים. משום כך איחוד האמירויות רגישה גם להכרזות ישראליות שונות על שיתופי פעולה בין ישראל למדינות המפרץ נגד איראן, הנשמעות לעיתים מפני בכירים ישראלים.⁹⁰ כדי לאזן תדמית זו (של שיתוף פעולה עם ישראל) ולצמצם את הסיכונים עבורה פעלה איחוד האמירויות לתיקון הדימוי שלה כמזוהה עם ישראל, בעיקר על ידי "איזון" בין איראן לישראל וההתקרבות הטקטית לאיראן במסגרת הדטנט. הרגישות באיחוד האמירויות, כמו ביתר מדינות המפרץ, להחצנת הקשרים עם ישראל גברה על רקע העימות בין ישראל וארצות הברית לאיראן ביוני 2025 ואיומי איראן עוד קודם לכן – לתקוף בתגובה לתקיפה ישראלית אפשרית "בסיסים אמריקאיים בכל האזור, כולל במדינות המארחות".⁹¹

-
- Arie Egozi, *First Israeli Barak air defense system deploys to UAE, bigger deals expected:* 87
Sources, [Breaking Defense](#), October 19, 2022.
- Iran threatens to close Strait of Hormuz if deemed necessary,* [The Arab Weekly](#), April 88
12, 2024.
- Iranian agents scouted Israeli, US, UAE embassies in East Africa for attack — TV,* 89
[Times of Israel](#), February 1, 2021.
- Judah Ari Gross, *Gantz's Bahrain visit signals to Iran the alliance against it is growing* 90
and public, [Times of Israel](#), February 3, 2022; Summit to Become Regular Forum, Unity
Will 'Deter Iran,' Israel's Lapid Says, *Haaretz*, March 28, 2022.
- Iran threatens to strike US bases in region if military conflict arises,* [Reuters](#), June 11, 91
2025.

ישראל, החותרת להקמת חזית אזורית מול איראן, צריכה להבין כי תהיה זו לכל היותר חזית גמישה ופריכה. מדינות המפרץ אינן רואות עצמן "שלוחות קצה" של ישראל בזירה מול איראן (והן חוששות שידבק בהן דימוי כזה), אלא שחקניות ריבוניות הדואגות לשרידותן ולרווחתן. השתלבותה של ישראל במארג האזורי ניכרת, אך מלווה באיזונים עדינים שמחייבים הבנה עמוקה של האינטרסים של מדינות המפרץ. ההתקרבות בין טהראן לאבו דאבי מאז 2019 אינה מעידה בהכרח על שינוי צד, אלא על ניהול סיכונים מושכל מצידה של איחוד האמירויות. אבו דאבי רואה חשיבות רבה בהמשך שימור הקשר עם איראן ופיתוחו. עדות לרצון בשני הצדדים, איראן ואיחוד האמירויות, להדק את היחסים ניתן לראות בביקור ההיסטורי של ארבע משחתות חיל הים האיראני באיחוד האמירויות בפברואר 2025, כחלק מהסכם שיתוף פעולה ימי בין המדינות.⁹² באפריל 2024 גם התכנסה הוועדה הכלכלית המשותפת לאיחוד האמירויות ולאיראן באבו דאבי, לראשונה זה עשר שנים. על פי הדיווח מדובר בצעד סמלי אך בעל משמעות אזורית, הממחיש את מגמת ההתקרבות בין שתי המדינות לאחר שנים של מתיחות. הוועדה התכנסה על רקע רצונה של אבו דאבי לשמר יציבות אזורית ולחזק את מעמדה כשחקנית כלכלית מרכזית באזור. הדיונים בוועדה התמקדו בין היתר במסלולי סחר חדשים, בקידום השקעות הדדיות ובהעמקת תפקידו של המגזר הפרטי בביסוס הקשרים הכלכליים.⁹³ כינוס זה, כך נטען, מסמן מגמה רחבה יותר של נורמליזציה בין מדינות המפרץ לאיראן – מגמה הנובעת מהבנה כי שיתופי פעולה כלכליים עשויים לתרום ליציבות ולצמיחה אזורית, חרף חילוקי הדעות הפוליטיים. לצד זאת, ב־2023 הצטרפה איחוד האמירויות באופן רשמי לגוש מדינות BRICS הכולל גם את איראן, מה שמאפשר מגע תכוף יותר בין נציגי המדינות. באוקטובר 2024, במהלך פסגת מדינות הארגון נפגשו לראשונה נשיא איחוד האמירויות ונשיא איראן.

חשוב לעקוב בקפידה אחר הכיוונים האסטרטגיים שמכתיבה איחוד האמירויות, בהיותה מדינה מובילה במפרץ ובייחוד בשל השפעתה על יתר מדינות האזור, ובראשן ערב הסעודית. הבנת הדינמיקה הזו תסייע לנווט את היחסים באופן שיבטיח שמירה על שיתוף הפעולה עם איחוד האמירויות, גם אם זו תבחר להעמיק את היאלוג עם טהראן. בעידן של בריתות

Four Iranian navy vessels arrive at Port Khalid in Sharjah, [Emirates News Agency – Wam](#), 92
February 3, 2025.

UAE and Iran hold first session of Joint Economic Committee to promote cooperation 93
in new economy sectors, tourism, transport, entrepreneurship & renewable energy,
[UAE Ministry of Economy & Tourism](#), May 2, 2024.

שבריריות וארעיות, שחקניות מתוחכמות כמו איחוד האמירויות מנווטות בזהירות בין איומים, הזדמנויות ושיתופי פעולה. ישראל נדרשת להיות לא רק שותפה ביטחונית וטכנולוגית אלא גם שותפה דיפלומטית רגישה – כזו המבינה את מורכבות האינטרסים ומגיבה באופן שקול לשינויים בזירה המפרצית.

איחוד האמירויות וערב הסעודית: שותפות ותחרות

בשל מאפיינים משותפים רבים למדינות המפרץ – בראשם היותן מונרכיות אבסולוטיות מפיקות נפט – יש נטייה, גם בקרב חוקרים, להתייחס אליהן כאל גוש מונוליטי אחד. בפועל, לא רק שהשש שונות במרכיבים מהותיים, למשל במשאבי הטבע העומדים לרשותן או בהרכב הדמוגרפי או העדתי שלהן, אלא שבמקרים רבים הן גם פועלות בכיוונים מנוגדים ואף בתחרות זו עם זו. הדבר נכון גם לערב הסעודית ולאיחוד האמירויות – שני הכוחות המדיניים והכלכליים החשובים במפרץ. בשנים שלאחר מהפכות האביב הערבי היה שיתוף הפעולה בין ערב הסעודית ואיחוד האמירויות המנוע העיקרי מאחורי שורת התפתחויות אזוריות, בצפון אפריקה ובחצי האי הערבי. שתי המדינות, אשר הפגינו תיאום הדוק במדיניותן, ניסו לעצב את המרחב הערבי בהתאם לאינטרסים שלהן.

בשנים אלו ניכרה בין ריאד לאבו דאבי התאמה מדינית רבה: הן פעלו במשותף במגוון זירות – לעיתים ככוח רויזיוניסטי השואף לשנות את הסדר הקיים, ולעיתים דווקא כמייצגות של שימור הסטטוס קוו – הכול במטרה לשרת את יעדיהן. למשל, איחוד האמירויות מילאה תפקיד מרכזי בהובלת ערב הסעודית להטלת החרם על קטר בשנת 2017, ובמסגרת הקואליציה בתימן שתי המדינות לחמו בתחילה כתף אל כתף נגד המורדים החות'ים. הן גם פעלו יחדיו בתחילת מלחמת האזרחים בסוריה ובלוב, ותמכו יחד בביצור שלטונו של עבד אלפתאח א-סיסי, נשיא מצרים. גם בנושא טורקיה, כמו גם בנקיטת קו ניצי יותר כלפי איראן עד 2019, ניכרה בין המדינות תמימות דעים.

למרות זאת, בשנים האחרונות מתרבים המתחים בין ערב הסעודית לאיחוד האמירויות, שאינם מתמצים רק בעמדות שונות אלא גם משקפים תחרות גלויה. המתח המובנה ביחסים אינו תופעה חדשה. התחרות בין השתיים, בעיקר הכלכלית והמדינית, העיבה לאורך השנים על הלכידות של המועצה לשיתוף פעולה במפרץ (GCC), ואף הכשילה יוזמות לשילוב כלכלי בין מדינות המפרץ, כמו מטבע משותף למדינות והקמת בנק מרכזי, שתוכנן להיות ממוקם באבו דאבי אך לא מומש בשל התנגדות סעודית. שורש המחלוקות ביניהן נעוץ בין היתר במחלוקות טריטוריאליות ישנות ובשאלת עצמאות הפעולה של איחוד האמירויות, שהייתה מעוניינת להיחלץ מאחיזת ההובלה של ערב הסעודית. בשנים עברו נותרה התחרות בין המדינות מוגבלת בהיקפה לחצי האי הערבי אך כיום, בעקבות עוצמתן המדינית והכלכלית

הרבה, יש לה השלכות גלובליות. המתח בין אבו דאבי לריאד, שלרוב מצוי מתחת לפני השטח, משליך ישירות על הכלכלה האזורית, על שוק האנרגיה העולמי ואף על שיקולים ואינטרסים ישראליים.

התחזקות מעמדו של יורש העצר הסעודי מחמד בן סלמאן למן 2015, ובכלל זה התייצבות מעמדו הבינלאומי לאחר שנים של ניכור, בעיקר בשל המלחמה בתימן ופרשת רצח העיתונאי הסעודי ג'מאל ח'אשוקג'י, הפכו אותו לשחקן בעל שאיפות גלובליות ברורות. הקשר בינו לבין נשיא איחוד האמירויות מחמד בן זאיד הלך והתקרב ככל שכן סלמאן מבקש לתפוס את המושכות האזוריות – לא עוד כבן חסות אלא כמנהיג מוביל, ולא רק של הממלכה אלא ייתכן אף של כל המרחב הערבי. דווח גם שהקרע בין המנהיגים התבטא בהתבטאויות בוטות מצד בן סלמאן, שכינה את בן זאיד בוגד וטען ש"מה שקרה לקטר (החרם בשנים 2017–2021) יהיה כאין וכאפס לעומת מה שצפוי לאמירויות"⁹⁴. ביטויים אלה, לצד היעדרותם של מחמד בן זאיד או של מחמד בן סלמאן מוועידות או מפגישות משותפות, המחישו את המתיחות בין המדינות.⁹⁵

המתיחות בין ריאד לאבו דאבי, שמקורה באינטרסים מנוגדים, קיבלה בשנים האחרונות ביטוי קונקרטי בזירות מגוונות:

- סודאן, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות תומכות בצדדים יריבים בעימות המזוין, מה שמגביר את אי-היציבות בסודאן ומסכל מאמצים לקדם הסדר פוליטי במדינה השסועה, ובעקיפין ייתכן גם את מימוש הסכם הנורמליזציה של סודאן עם ישראל. בעוד שערב הסעודית מציבה את עצמה כמתווכת רשמית בסכסוך הסודאני, בפועל היא נוטה לתמוך בעבד אל-פתאח אל-בורהאן, מפקד הכוחות המזוינים של סודאן (SAF), כחלק ממאמץ לשמור על השפעתה במרחב הים האדום ולהבטיח שלא יתחזקו שחקנים שלוחים (פרוקסי) שאינם תואמים את תפיסת היציבות שלה. מנגד, איחוד האמירויות מגבה את מחמד חמדאן דגאלו ("חמידתי"), מפקד מיליצית כוחות התמיכה המהירה (RSF) – האשמות שאיחוד האמירויות דוחה באופן עקבי. מחקרים וניתוחים של גופי מדיניות מערביים מצביעים על כך שהמלחמה בסודאן הפכה גם לזירה של תחרות על

94 Summer Said, Dion Nissenbaum, Stephen Kalin and Saleh al-Batati, The Best of Frenemies: Saudi Crown Prince Clashes With U.A.E. President, *The Wall Street Journal*, July 18, 2023.

95 UAE President Hosts Leaders of 5 Arab Countries; Saudi Arabia, Kuwait Do Not Attend, *The Media Line*, January 19, 2023; Zvi Barel, UAE Leader's Absence From Arab League Summit Highlights Tensions With Saudi Arabia's Bin Salman, *Haaretz*, May 22, 2023.

השפעה בין ריאד לאבו דאבי. תחרות זו משקפת פערים עמוקים יותר בגישות של שתי המדינות לאזור ושימוש בכוחות שלוחים באפריקה. היריבות הסמויה בין ערב הסעודית לאיחוד האמירויות מחריפה את הסכסוך בסודאן ומקשה על קידום פתרון, שכן כל צד שואף לבסס לעצמו עמדת השפעה על חשבון האחר.

• הפער בין ערב הסעודית לאיחוד האמירויות בעניין תימן בולט במיוחד. ריאד ואבו דאבי פעלו בתחילת המערכה (מ־2015) בקואליציה אחת נגד החות'ים, אך עם הזמן פיתחו סדרי עדיפויות שונים ולעיתים אף מנוגדים. ערב הסעודית רואה במלחמה בתימן מאבק ישיר על ביטחונה הלאומי: החות'ים נתפסים כשלוחה איראנית על גבולה הדרומי, ולכן ריאד מעוניינת בשימור מדינה תימנית מאוחדת שבה שלטון מרכזי חלש יחסית אך יציב, שיהיה מסוגל לשמור על גבולותיה ולהרחיק השפעה איראנית. מבחינתה, כל מגמה של התפרקות תימן או של כוח מקומי עצמאי מדי נתפסת כאיום. לעומתה, איחוד האמירויות בנתה מדיניות ממוקדת יותר בחיזוק כוחות מקומיים בדרום, בראשם מועצת המעבר הדרומית (STC), התומכת בהיפרדות דרום תימן. האינטרס האמירוני מעוגן בשליטה בנתיבי הים האדום ובמפרץ עדן, בהשפעה בנמלים אסטרטגיים כמו עדן ומוקאלה ובהחלשת גורמים אסלאמיסטיים המזוהים עם האחים המוסלמים ובעיקר מפלגת אל-אסלאח, שלהערכתה זוכים לגיבוי סעודי. כך נוצר מצב שבו שני שותפים רשמיים פועלים בפועל להשגת תוצאות פוליטיות שונות לחלוטין: ערב הסעודית חותרת לאחדות תימנית ולייצוב הממשל המרכזי, ואילו איחוד האמירויות מעדיפה מבנה מבוזר יותר או אף הפרדה בין הצפון לדרום, כל עוד הכוחות הנאמנים לה מחזיקים בעמדות מפתח לאורך החופים והנמלים. פער זה, שהפך גלוי במיוחד מאז 2019, ממשיך להשפיע על מאזן הכוחות בתימן, והוא אחד הגורמים המרכזיים לפיצול בתוך הקואליציה הערבית ולקשיים מול החות'ים. בדצמבר 2025 החריפה המתיחות בין ריאד לאבו דאבי עת מועצת המעבר הדרומית, בגיבוי מלא של איחוד האמירויות, השתלטה במהירות על עדן, על מחוז חצר מוות העשיר במשאבים ועל מוסדות שלטון מרכזיים. ממשלת תימן המוכרת נמלטה לריאד, ודגל דרום תימן הונף מחדש מעל מבני שלטון בעדן. בתגובה תקפה ערב הסעודית משלוחי נשק אמירוניים שנועדו לבדלנים, ריכזה כוחות בגבול ופרסמה אולטימטום לאיחוד האמירויות, שבתגובה הודיעה על סיום הנוכחות הצבאית שלה בתימן. למרות ההתקפלות האמירונית לכאורה, שאלות רבות נותרו פתוחות, בהן: האם האמירויות יפסיקו את התמיכה שלהם בבדלנים? האם האחרונים ייסוגו מהשטחים

שתפסו ומדרישותיהם? כך או כך, ברור כעת עד כמה עמוק הפער בין ריאד לאבו דאבי, ועד כמה הקואליציה הערבית שאמורה להיאבק בחות'ים למעשה אינה קיימת.

• גם בסוגיה הקטרת ניכרת היטב מגמת אי-הלימה בין ערב הסעודית לאיחוד האמירויות, המשקפת את התפצלות האינטרסים ביניהן מאז אמצע העשור הקודם. ערב הסעודית הייתה הגורם המרכזי שדחף לסיום המשבר במפרץ והובילה את הסכם אל-עולא בתחילת 2021, שבמסגרתו הוסר החרם שהוטל על דוחה והוחזרה הלכידות הפורמלית במועצת שיתוף הפעולה במפרץ. המהלך נתפס כחלק מהאסטרטגיה החדשה של מחמד בן סלמאן למתן עימותים אזוריים, להפחית מתחים עם מדינות שכנות וליצור סביבה יתרת עבור פרויקטי חזון 2030. לעומת זאת איחוד האמירויות, שהייתה מהתומכות הבולטות בהטלת החרם על קטר ב־2017, הגיבה בתחילה באי־נוחות ברורה. אבו דאבי הסתייגה מההתקרבות המהירה בין ריאד לדוחה ואף ניסתה לעכב את יישום צעדי הפיוס, מתוך חשש שקטר תחזור למעמד אזורי בולט ותערער על פרויקטים גיאופוליטיים וכלכליים שאותם ביקשה איחוד האמירויות לבסס בשנות החרם.

שלוש הזירות מדגישות כי יחסי ריאד־אבו דאבי אינם עוד שותפות הרמטית, אלא תחרות אסטרטגית גלויה. הבדלים מבניים – ובהם מבנה ההנהגה, גודל האוכלוסייה והתפתחות מוסדית – אפשרו לאיחוד האמירויות להתבלט על פני ערב הסעודית: היא הקדימה את ריאד בנורמליזציה עם אסד (2018), בפתיחת ערוץ ישיר עם טהראן (2019) ובכינון יחסים עם ישראל (2020), בעוד ערב הסעודית שמרה על קו מאופק וזהיר יותר, הגם שלבסוף ריאד הלכה בעקבות אבו דאבי בשתי הדוגמאות הראשונות.

בתחום יחסי החוץ, המתחים בין המדינות ניכרים גם בהקשר האיראני והישראלי. אף שהשתיים נוקטות כעת גישה מפויסת כלפי טהראן, ערב הסעודית חידשה את יחסיה הדיפלומטיים עם איראן ב־2023 ביוזמה עצמאית, ככל הנראה ללא תיאום מוקדם עם איחוד האמירויות, שבעצמה החלה לשפר את יחסיה עם איראן ב־2019. אשר לישראל, איחוד האמירויות הייתה הראשונה שכוננה עימה יחסים גלויים כבר ב־2020, בעוד ערב הסעודית נותרה מסויגת ובעמדת המתנה, אם כי היא אפשרה לבחריין להצטרף להסכמי אברהם. באיחוד האמירויות יש החוששים מהתחממות הקשרים בין ישראל לערב הסעודית, שעלולים לבוא, על פי ראייתם, על חשבון איחוד האמירויות.

בהקשר של הכלכלה והסחר בולטת התחרות בין השתיים אולי יותר מכול. במסגרת זו הודיעה ערב הסעודית כי מסוף 2023 תחייב חברות בינלאומיות למקם את המטה האזורי

שלהן בשטחה כתנאי לעשיית עסקים עימה – מהלך שכוון ישירות נגד דובאי, המרכז העסקי הדומיננטי של האזור. ריאד גם השיקה חברות תעופה חדשות, מפתחת יעדי תיירות עתירי השקעה ומבצעת רפורמות כלכליות נרחבות – מה שמציב אותה בתחרות מסחרית כלכלית עם שכנתה.

מעבר למחלוקות הקונקרטיות, ניכר כי התחרות בין המדינות מושפעת גם משיקולי יוקרה, דימוי והשפעה. איחוד האמירויות, שזכתה בעשור האחרון למוניטין רב בשל הישגים מרשימים בתחומי הרפואה, החלל, האנרגיה והחקלאות, נתפסת כמדינה בעלת משקל סגולי גלובלי ולעיתים אף עולה על שכנתה הגדולה ממנה. ערב הסעודית, המבקשת לשוב ולבסס את מעמדה ככוח מוביל בעולם הערבי והאסלאמי, חשה באיום מן הדינמיות של אבו דאבי – תחרות המערערת את התחושה הסעודית של עליונות טבעית על פני שכנותיה. קשה לחזות כיצד תתפתח התחרות בין שתי המדינות בעתיד ומה יהיו השלכותיה על מפת הבריתות האזורית, אולם כבר עתה ברור שמדובר במגמה רבת חשיבות, שמשפיעה על תפיסת החזית האזורית מול איראן, על עיצוב הקואליציה הפרגמטית במזרח התיכון ועל המאמץ הישראלי להרחבת הנורמליזציה. הקרע הקיים זה שנים רבות בין השתיים מעמעם את דימוי הגוש הערבי המאוחד מול איראן, מעיב על שיתוף הפעולה במשפ"ם ועלול להכביד על מאמצים נוספים לשיתוף פעולה אזורי.

למרות המתחים המדווחים, יורש העצר הסעודי בן סלמאן ונשיא איחוד האמירויות בן זאיד עושים מאמצים ללבן את המחלוקות ביניהם. גם אם אין לכך סיבה אחרת, קצב השינויים האזוריים מאלץ אותם לעשות כן. עוצמתן של ריאד ואבו דאבי נשענת במידה רבה על תיאום הדדי ולא על עימות מתמשך. ייתכן ששני הצדדים מבינים כי היריבות ביניהם עלולה להיטיב דווקא עם יריביהם ובראשם איראן, ועל כן יש להם עניין מובהק לשמר לכל הפחות מראית עין של תיאום ושותפות. לישראל אינטרס ברור במניעת הידרדרות נוספת, שכן מדובר בשתי מדינות פרגמטיות השותפות ככלל לדאגות של ישראל מאיראן ומהתחזקות טורקיה. בכל האמור לסוגיית הנורמליזציה, על ישראל להעמיק את יחסיה עם איחוד האמירויות תוך טיפוח ערוץ מתקדם לנורמליזציה עתידית עם ערב הסעודית, אך מבלי להיתפס כמי שמעדיפה צד אחד על פני האחר. שתי המדינות רואות בישראל שותפה חשובה – אם באופן פומבי ואם באופן חשאי – וחשוב להן לשמר את הגמישות הדיפלומטית שלהן גם בזירה זו.

המועצה לשיתוף פעולה במפרץ: הקרע עם קטר

המועצה לשיתוף פעולה במפרץ (משפ"ם), שהוקמה בשנת 1981, היא המסגרת הפוליטית-מדינית המאגדת את שש המונרכיות הערביות במפרץ. אף שהמשפ"ם הוקמה מתוך צורך אמיתי בגיבוש חזית מדינית אחידה, בעיקר על רקע המהפכה האסלאמית באיראן ומלחמת איראן-עיראק, קיומה לאורך השנים היה רצוף מתיחויות, שותפויות רופפות ומשברים פנימיים. המשבר החריף עם קטר ב-2014, ובמידה רבה יותר החרם שהטילו עליה חברותיה במועצה בשנים 2017-2021, סימנו רגעים קריטיים בתולדות הארגון והביאו לחשש ממשי מערעור יסודותיו.

ב-5 ביולי 2017, בסיום פגישה בין שרי החוץ של ערב הסעודית, איחוד האמירויות, מצרים ובחריין, פרסמו הארבעה הודעה דרמטית שהחלה למעשה חרם ממושך על שכנתם קטר.⁹⁶ ההחלטה לנתק את היחסים הדיפלומטיים עימה ולהטיל מצור יבשתי, ימי ואווירי על דוחה לוותה ברשימה של 13 דרישות חריגות בהיקפן ממנה, ובהן צמצום היחסים עם איראן, סגירת ערוץ אל-ג'זירה, סילוק כוחות צבא טורקיים משטח קטר ועמידה בהסכמי ריאד מ-2014. ההצדקה הרשמית שניתנה לצעדים הייתה הטענה כי קטר תומכת בארגוני טרור, מתערבת בעניינים פנימיים של מדינות ערב ומפירה התחייבויות בינלאומיות.⁹⁷ קטר דחתה את ההאשמות וטענה שמדובר בהמצאות מוחלטות שנועדו להכפישה ולכפות עליה סדר אזורי המנוגד לאינטרסים שלה.

בבסיס המהלך של 'הרביעייה הערבית' עמדו מספר מניעים מצטלבים. אחרי האביב הערבי ביקשה קטר להעצים את מדיניות החוץ העצמאית שלה, תוך תמיכה בגורמים אסלאמיסטיים ובשחקני אופוזיציה ברחבי המזרח התיכון, לצד שימוש נרחב בכלי התקשורת שלה כאמצעי השפעה. בעיני ריאד ואבו דאבי הדבר נתפס כהפרה של כללי המשחק האזוריים וכתקדים מאיים על יציבות המשטרים שלהם עצמם. לכך נוספה התנגדות לקשרי קטר עם איראן ולטיפוח הברית ההולכת ומתהדקת של קטר עם טורקיה, שנחשבה יריבה אסטרטגית. החרם נועד אפוא לבלום את התנהלותה העצמאית של דוחה, לאלצה

96 UAE, Saudi, Bahraini and Egyptian FMs meet in Cairo, issue statement, Emirates News Agency – Wam, July 6, 2017.

97 שם.

להיכנע לקווים האסטרטגיים שמכתיבה ההנהגה הסעודית-אמירותית ולחדש ריסון במסגרת המוסדית של המפרץ.

עם זאת, תוצאות המשבר היו שונות מכוונת יוזמיו. קטר הצליחה בתוך זמן קצר לפתח נתיבי סחר חדשים דרך עומאן, טורקיה ואיראן, להשקיע בנמל חמד ולבסס עצמאות רבה יותר בשרשראות אספקה שלה. יצוא הגז הטבעי הנוזלי (LNG) – מקור ההכנסה המרכזי שלה – לא נפגע מהותית. בממד הפוליטי-חברתי החרם אף יצר אפקט של התלכדות סביב הדגל: תמיכה עממית נרחבת במשטר ובאמיר עצמו, ועלייה בלגיטימיות של קטר כמדינה קטנה שמצליחה לעמוד מול לחץ אזורי. מבחינה גאואסטרטגית הצעדים הביאו לתוצאה הפוכה מזו שהתכוונו לה: הקשרים עם טורקיה ועם איראן התהדקו, בין היתר עקב הצורך במרחב אווירי חלופי ובסיוע ביטחוני.

המשבר שיתק את המועצה לשיתוף פעולה של מדינות המפרץ ופגע בלכידותה, ובמשך יותר משלוש שנים היה מוקד למתחים בין מדינות ערב וארצות הברית, שניסתה לתווך בין המדינות אך חששה מפגיעה באינטרסים ביטחוניים וכלכליים. תיווכה היעיל של כווית והלחצים האמריקאיים סייעו בהבשלת הסכם הפיוס בפסגת אל-עולא בינואר 2021. מסמך הפיוס חידש את היחסים והביא לפתיחת הגבולות, אולם הוא לא כלל ויתורים מהותיים מצד קטר בנושאי הליבה.⁹⁸ קטר הצליחה אפוא להתמודד עם הלחץ, לשמר את מדיניותה העצמאית ואף לחזק את תדמיתה הבינלאומית, בעוד הרביעייה נאלצה להתמודד עם עלויות פוליטיות ותדמיתיות ניכרות.

בסיכומו של דבר, החרם על קטר בשנים 2017–2021 מדגים את הקושי לפעול מול מדינה קטנה אך עמידה, הנהנית מעושר רב ומקשרים גלובליים. המהלך לא הצליח לשנות את מדיניותה של קטר אלא להפך – חיזק את החוסן הלאומי שלה, העמיק את קשריה עם שחקנים אזוריים מתחרים והבליט את חוסר היכולת של המשפ"ם לתפקד כגוש מלוכד בעת משבר. הסכם אל-עולא שיקף עייפות אסטרטגית והבנה הדדית של עלויות הפילוג יותר מאשר הכרעה ברורה, והמשבר כולו נותר דוגמה לחשיבות האיזון בין כוח אזורי לבין לגיטימיות פנימית, ובין אינטרסים אסטרטגיים לבין מוסדות אזוריים שבריריים.

המשבר בין קטר לשכנותיה היה החריף ביותר (עד אז) בתולדות המשפ"ם, אך לא חסר תקדים. שורשיו נטועים עוד באמצע שנות ה-90, כאשר שיח' חמד בן ח'ליפה תפס את השלטון בקטר מידי אביו ונקט מדיניות חוץ עצמאית, שביקשה להתנער מהדומיננטיות

Tuka Khalid, *Full transcript of AlUla GCC Summit Declaration: Bolstering Gulf unity*, 98 [Al-arabiya](#), January 6, 2021.

הסעודית במשפ"ם. המשברים הלכו והחמירו לאורך השנים, ובשנת 2014 אף נותקו היחסים הדיפלומטיים בין קטר לשלוש חברות במועצה. עם זאת, המשבר שהחל ב־2017 היה הקשה ביותר, הן בהיקף הסנקציות והחרם שהוטלו על קטר, הן באיומים צבאיים והן במשך הזמן. הוא גם חשף את ממדי חוסר האמון והעוינות האישית בין המנהיגים במפרץ. אחד האתגרים המרכזיים הכרוכים בהפיכת המשפ"ם לגוש לכיד יותר טמון ביחסי הכוחות הפנימיים בארגון. ערב הסעודית, שמחזיקה בעליונות צבאית, כלכלית וגיאוגרפית, נתפסת לעיתים כמי שמנסה לכפות את רצונה על שכנותיה. המדינות הקטנות יותר חוששות מאובדן עצמאות מדינית, ולכן נוטות להתרחק ממיזמים הכוללים איחוד מדיני או ביטחוני מלא. ניסיונותיה של ערב הסעודית לקדם מעבר משיתוף פעולה לאיחוד מדיני של ממש – כולל יוזמות לצירוף ירדן ומרוקו ולשילוב כוחות צבאיים חיצוניים – נתקלו לאורך השנים בהתנגדות נחרצת.⁹⁹ בולטים במיוחד דבריו של שר החוץ של עומאן בכינוס המדינות בכווית ב־2013, שהביע התנגדות פומבית לרעיון האיחוד ואף כלל איום בפרישה מהמשפ"ם.¹⁰⁰ תקרית זו המחישה את עומק החשש של עומאן מדומיננטיות סעודית ואת השבר בתפיסת הסולידריות הערבית שאמורה הייתה להנחות את המשפ"ם. קשייה של ריאד ביישום הרפורמות שלה בארגון הביאו אותה למסד התארגנויות מקבילות מחוץ למסגרת המשפ"ם, מה שבפועל רק החליש יותר את הארגון. כך למשל, ערב הסעודית יזמה יחד עם איחוד האמירויות הקמת גוף תיאום צבאי וכלכלי נפרד, שנועד להחליף בפועל חלק מפונקציות המשפ"ם. מטרת יוזמה זו, שלא האריכה ימים, הייתה להעמיק את שיתוף הפעולה בין שתי המדינות ולהרחיק את קטר.

בתוך המשפ"ם נראה כי ערב הסעודית וקטר שמו את המחלוקות ביניהן בצד, והן מאיצות את שיתוף הפעולה. בשנים האחרונות מתחולל תהליך עקבי של התקרבות בין ערב הסעודית לקטר, שהגיע לשיאו בכינוס מועצת התיאום המשותפת בריאד. המפגש, שנערך בדצמבר 2025 בראשות יורש העצר הסעודי מחמד בן סלמאן ואמיר קטר תמים בן חמד א־ת'אני, סימן את ביסוסו של פרק חדש ביחסים בין השתיים. מאז הסכם הפיוס במפרץ בשנת 2021, שהוביל לסיום המצור על דוחה, ניכרת האצה משמעותית בשיתוף הפעולה המדיני, הביטחוני והכלכלי בין ריאד לדוחה.

אחד הביטויים הבולטים בהתחזקות הקשר הוא הזינוק המרשים בהיקף הסחר הדו־צדדי, שהגיע בשנת 2024 לכ־930 מיליון דולר – עלייה של יותר מ־600 אחוזים לעומת

Morocco and Jordan bid to join Gulf Cooperation Council, [France 24](#), May 10, 2011. 99

Oman goes blunt 'against' a Gulf union, [Al-arabiya](#), December 7, 2013. 100

2021.¹⁰¹ נתון זה משקף לא רק קשרים כלכליים מתהדקים אלא גם את רצונן של שתי המדינות לשלב זרועות כחלק משני חזונות הפיתוח הלאומיים – חזון 2030 הסעודי וחזון קטר 2030. במרכז ההתקדמות ניצב פרויקט דגל שאפתני: מסילת רכבת חשמלית מהירה באורך 785 ק"מ שתחבר בין ריאד לדוחה בתוך כשעתיים. הרכבת, שתשרת כ-10 מיליון נוסעים בשנה ותיצור עשרות אלפי מקומות עבודה, תספק לראשונה תשתית תחבורתית ישירה בין שתי הבירות, כולל חיבור בין שדות התעופה הבינלאומיים של המדינות. מעבר לחשיבות התחבורתית, מדובר בסמל מובהק להתכנסות המדינית, שכן הפרויקט הופך את שיתוף הפעולה המדיני למבנה פיזי המעמיק קשרים אזרחיים וכלכליים. לצד זאת, ההידברות המתחזקת בין המדינות משתקפת גם בתיאום הולך וגובר בנושאים אזרחיים – מהתנעת תהליכי השיקום בסוריה ועד תפקודן כמתווכות בסוגיות הקשורות למלחמה בעזה. אף שהפייסנות בין קטר לאיחוד האמירויות ולבחריין מתקדמת בקצב איטי יותר, הציר ריאד-דוחה מציג דגם של פיוס שהופך לשיתוף פעולה אסטרטגי רחב.

הזירה הבינלאומית תרמה גם היא לחולשת המשפ"ם. למרות שארצות הברית רואה חשיבות באחדות המפרץ לצורך ריסון איראן ולשם חיזוק מעמדה האזורי, היא העדיפה לאורך השנים לנהל קשרים כלכליים, מדיניים וביטחוניים ישירים עם כל אחת מהמדינות – צעד שתרם להחלשת המשפ"ם. זאת ועוד, מדינות המפרץ מחזקות במקביל את קשריהן עם רוסיה וסין לצרכים שונים. כך הולך ונשחק תפקיד המשפ"ם גם כגוף מתאם בזירה הבינלאומית. נוסף על כך, כשם שאיראן היא גורם מאחד במשפ"ם בשל החשש המשותף ממנה, כך היא גם גורם מפלג, בשל פערים בין החברות אשר לאופן ההתמודדות עימה. היחסים המורכבים בין איראן לבין חלק ממדינות המשפ"ם החלישו את הארגון, מאחר שהעצימו את החשדנות ההדדית בנוגע למחויבות החברות להשגת היעדים המשותפים. במבט צופה פני עתיד, קיומה של המשפ"ם ימשיך להיות תלוי באיזון עדין בין אינטרסים לאומיים ולחצים גיאופוליטיים. לאורך ההיסטוריה נראה היה שככל שגוברים האיומים החיצוניים, למשל מצד איראן, המדינות מוכנות לדחות מחלוקות ולהגביר את התיאום ביניהן. כך לדוגמה, באוגוסט 2020 שלחו שש המדינות מכתב משותף לאו"ם בדרישה להמשך אמברגו הנשק על איראן, אך עם היחלשות האיום בראייתן חזרו המחלוקות הפנימיות לתפוס מקום מרכזי, והאמון בין המנהיגים נשחק. על כן ניתן לטעון שהמשפ"ם היא מסגרת תיאום גמישה ובמה להצגת אחדות ערבית, יותר מאשר ברית ביטחונית אמיתית.

Saudi Arabia, Qatar Sign Strategic Deals, Deepen Cooperation Across Key Sectors, 101 [Asharq Alawsat](#), December 8, 2025.

הצלחתה של המשפ"ם לממש את יעדיה המרכזיים – הנחת היסודות לאינטגרציה בין המדינות – תלויה לא רק באיומים החיצוניים המופנים כלפי חברותיה אלא גם במידת האמון בין המנהיגים וההסכמה על זהות ויעדי הארגון.¹⁰² אם לא יחול שינוי מהותי בתפיסת המדינות החברות ולא ייווצר מנגנון מחייב יותר שיאזן בין העוצמות הפוליטיות והכלכליות השונות, המשפ"ם צפויה להמשיך לדשדש. על מדינות המפרץ למצוא דרך למנף את הפלטפורמה הקיימת שהחזיקה מעמד כמעט חצי מאה, לצורך הגברת שיתוף הפעולה ביניהן, שאם לא כן המשפ"ם תמשיך להתקיים, אך השפעתה על הביטחון האזורי תמשיך להיות שולית.

המועצה לשיתוף פעולה במפרץ עולה על דרך חדשה?

למרות המשבר מול קטר ואתגרים נוספים במהלך 44 שנות קיומה, הצליחה המשפ"ם לקדם שורה של הישגים כלכליים, מתוך שאיפה להגביר את שיתוף הפעולה בין המדינות. למשל, פרויקט הרכבת האזורית והרשת המשותפת לחשמל הקורמים עור וגידים הם ביטוי מעשי לשיתוף פעולה אסטרטגי בתשתיות, על אף אתגרים שעדיין קיימים בעניין השלמתם. מימוש מיזמים אלה יחזק את מעמד המשפ"ם לא רק כגוש גיאופוליטי אלא גם ככוח כלכלי בעל השפעה אזורית גוברת. לפיכך ניתן לקבוע כי למרות מגבלותיה נחשבת המשפ"ם עד היום למודל המוצלח ביותר למיסוד שיתוף פעולה בין-ערבי. תוכנית הוויזה האחודה של מדינות המפרץ, הקרויה GCC Grand Tours Visa, מסמנת שלב חדש בתהליך ההעמקה של שיתוף הפעולה הכלכלי-תיירותי בין שש המדינות. מטרת התוכנית, שנמצאת בשלבי אישור אחרונים וצפויה להתחיל כפיילוט, היא לאפשר תנועה חופשית של תיירים בין כל המדינות באמצעות אשרה אחת בלבד, בדומה למודל שנגן האירופי. מדובר ביוזמה שמטרתה לחזק את מעמד המפרץ כיעד תיירותי מאוחד, להקל על כניסת מבקרים ולהגביר השקעות ותנועת הון אנושית וכלכלית באזור.

התוכנית משקפת מגמה רחבה יותר של אינטגרציה כלכלית ותיירותית במפרץ, כחלק מהניסיון להרחיב את מקורות ההכנסה שאינם תלויים בנפט ולהתחרות ביעדים גלובליים אחרים. שר הכלכלה והתיירות של איחוד האמירויות תיאר את היוזמה כדרך ליצירת "אינטגרציה אזורית", שתאפשר למבקרים לראות את המפרץ כיעד אחד ולא כשישה

102 נוסח זה מופיע באמנת המשפ"ם המקורית מ-1981. ראו באתר [המשפ"ם](#).

שווקים נפרדים.¹⁰³ ערב הסעודית ואיחוד האמירויות מובילות את הפרויקט כחלק מחזונות הפיתוח שלהן, המבקשים לבנות מגזר תיירותי ותדמיתי חדש, לחזק את הכלכלה ולבסס את מעמדן כמרכזי צמיחה אזוריים. ערב הסעודית רואה ביוזמה מנוף לחיזוק פרויקטים כמו ניאום, בעוד שאיחוד האמירויות מבקשת לחזק את מעמדה כצומת בינלאומי מרכזי בזכות התשתיות והנגישות הגלובלית שלה.

מבחינה כלכלית הפוטנציאל עצום: היעד שהציבו מדינות המפרץ הוא הכפלת מספר התיירים עד 2030 לכ־120–130 מיליון מבקרים. אשרת תייר אחת תקל על מעבר בין המדינות, תאריך את משך השהות ותעודד מסלולים משולבים, כך שתייר יוכל לנוע בקלות בין דובאי, ריאד, עומאן ובחריין. ענפי התעופה, התחבורה, המסחר והאירוח צפויים ליהנות מצמיחה מהירה, והיוזמה עשויה לבסס את "מותג המפרץ הערבי".

ואולם מימוש התוכנית תלוי ביצירת תשתית רגולטורית וביטחונות אחידה – תחום שבו טרם הושגה הסכמה מלאה. כיום לכל מדינה מדיניות ויזה עצמאית, ומנגנוני הפיקוח והבקרה שונים זה מזה. צוותים טכניים בוחנים הקמת מערכת נתונים ביומטרית משותפת ושיתוף מידע ביטחוני – מהלך המחייב רמת אמון גבוהה בין המדינות, בייחוד לאור מתיחויות עבר בין קטר לערב הסעודית. נוסף על כך קיימים הבדלים בגישה לתיירות זרה: דובאי ודוחה מקדמות פתיחות רבה יותר, בעוד ערב הסעודית, עומאן וכווית נוקטות מדיניות זהירה יותר. מדינות קטנות יותר, דוגמת בחריין, חוששות כי ההסדר החדש יפעל בעיקר לטובת הכלכלות הגדולות – ערב הסעודית והאמירויות – וכי התיירים יתרכזו במוקדים המרכזיים דוגמת דובאי. סוגיות של חלוקת הכנסות ממיסים, דמי ויזה ומנגנוני פיקוח טרם נפתרו. גם מבחינה פוליטית נדרשת הסכמה על חלוקת האחריות הביטחונית והטכנולוגית הנלווית. בהיבט הישראלי התוכנית עשויה בעתיד לשנות את דפוסי התנועה במרחב המפרץ. כיום אזרחי ישראל רשאים להיכנס לאיחוד האמירויות ולבחריין בלבד, בהתאם להסכמי אברהם, בעוד שערב הסעודית, קטר, עומאן וכווית אינן מקיימות יחסים דיפלומטיים רשמיים עם ישראל, ומתירות כניסת ישראלים לא באופן רשמי ועל פי הזמנות בלבד. גורמים דיפלומטיים ציינו כי גם לאחר יישום הוויזה האחודה תשמור כל מדינה על שיקול דעת עצמאי לגבי כניסת אזרחים מישראל, ולכן לא צפויה פתיחה אוטומטית לכל המדינות. עם זאת, אם בעתיד תכלול הוויזה מסלול מעבר דרך מדינות ידידותיות לישראל, היא עשויה לשמש נתיב עקיף להרחבת התנועה האזרחית והעסקית הישראלית במפרץ.

Justin Varghese, *GCC unified tourist visa update: Schengen-style travel plan for 2025* 103 revealed, [Gulf News](#), October 5, 2025.

לסיכום, ה־GCC Grand Tours Visa היא דוגמה בולטת ליוזמה פורצת דרך בעלת ממדים כלכליים, מדיניים ותדמיתיים, שעשויה להציע את המשפ"ם קדימה. היא עשויה להעמיק את האינטגרציה במפרץ, לחזק את תחושת הזהות האזורית וליצור מסגרת תיירותית מאוחדת שתשנה את פני התנועה האזרחית באזור. עם זאת הצלחתה תלויה בהתגברות על פערי אמון, ביצירת מנגנון ביטחוני אחיד ובהסכמה על מודל חלוקת הרווחים. בטווח הארוך ייתכן כי מדובר בצעד נוסף לקראת יצירת מרחב אזרחי משותף, שעלול בעתיד גם לקרב את ישראל בהדרגה למערכת אזורית מאוחדת ודינמית יותר.

שיתוף פעולה צבאי במפרץ

התקיפה הישראלית של אנשי חמאס בקטר ב־9 בספטמבר 2025 מהווה בראיית מדינות המפרץ נקודת מפנה בעלת משמעות אסטרטגית עבורן. בכינוס דחוף של ראשי מדינות המפרץ שנערך בדוחה שבוע לאחר התקיפה, מעבר לגינויים החריפים והאשמת ישראל בפגיעה בביטחונן הצהירו המדינות על נקיטת צעדים בעלי פוטנציאל להגברת שיתוף הפעולה הביטחוני בין המדינות: "כל תקיפה של אחת מהחברות מהווה תקיפה של כולן", נאמר בהצהרה.¹⁰⁴ מנהיגי המדינות גם הדגישו את התחייבותם לתמוך בקטר והורו לכנס את מועצת ההגנה המשותפת והוועדה הצבאית העליונה, "במטרה להעריך את יכולות ההגנה ולנקוט צעדים מעשיים להפעלת מנגנוני ההגנה המשותפת ויכולות ההרתעה של המפרץ". האירוע החריג, שבו מדינה שאינה איראן או אחת משלוחיה אלא דווקא ישראל תוקפת בשטחה של אחת ממדינות המפרץ, המחיש למדינות את שבריריות מערך ההגנה שלהן וחשף עד כמה הן פגיעות לאיום חיצוני. מעבר לנזק הישיר, התקיפה עוררה שאלות נוקבות על אמינותה של מטריית ההגנה האמריקאית, הציפה מחדש את הצורך בבניית מנגנון ביטחוני עצמאי אזורי וחידדה את הדילמות ארוכות השנים הקשורות לשיתוף הפעולה הביטחוני בין שש המונרכיות.

כדי להבין את המשמעות העכשווית של התקיפה יש לחזור אחורה לשלושה עשורים של ניסיונות מטעם המדינות להקים כוח צבאי משותף. כבר בראשית דרכה של המשפ"ם ב־1981 עמדו מנהיגי המדינות על חולשתן הצבאית, הנובעת מהיקף אוכלוסייה מצומצם וצבאות קטנים ובלתי מיומנים, והבינו כי לשם שמירה על ביטחונן הן זקוקות לשיתוף פעולה צבאי הדוק. זאת למרות שבאמנה המכוננת של המשפ"ם המילה ביטחון (security/defence) כלל אינה מוזכרת. מחסור זה הביא ב־1984 להקמת הכוח הצבאי המשותף 'מגן חצי האי' (Peninsula Shield Force) או PSF, שנועד להגביר את כושר ההגנה וההרתעה של המדינות כלפי האויבים החיצוניים אז – איראן ועיראק.¹⁰⁵

Final Statement of the Extraordinary Session of the Supreme Council of the Gulf Cooperation Council (GCC) on the Israeli Aggression Against the State of Qatar, [GCC General Secretariat](#), September 15, 2025. 104

Yoel Guzansky, Defence Cooperation in the Arabian Gulf: The Peninsula Shield Force Put to the Test, *Middle Eastern Studies*, 50(4), 640-654, 2014. 105

מלחמת המפרץ ב-1990 המחישה עד כמה המסגרת הביטחונית של המשפ"ם לוקה בחסר. פלישת עיראק לכווית התרחשה על אף קיומו של הכוח המשותף, ומדינות המפרץ נאלצו להסתמך על ארצות הברית והקואליציה הבינלאומית על מנת לבלום את האיום הישיר על ערב הסעודית. החוויה הזו חיזקה את ההבנה שהערבויות האמריקאיות הן המגן האמיתי של המונרכיות, בעוד שה-PSF לא היה אלא סמל ריק מתוכן. מאז ואילך הלכה וגברה התלות בארצות הברית כערבה הביטחונית המרכזית, עד שהפכה לנקודת מוצא בלעדית כמעט בכל תפיסה אסטרטגית של המדינות הללו.

לצד התלות בארצות הברית התגלו בעקביות קשיים מבניים עמוקים שמנעו מהכוח הצבאי שהוקם להפוך למסגרת ביטחונית אפקטיבית. ערב הסעודית, שתורמת את עיקר כוח האדם והמפקדה שלו מוצבת בשטחה, מעוררת חשדנות רבה בקרב המדינות הקטנות יותר, שחששו להיבלע בתוך ההגמוניה הסעודית. פערים באופן הפעולה המתבקש מול איראן לא סייעו גם הם למלאכת גיבוש האחדות: בעוד ערב הסעודית ובחריין נקטו מדיניות ניצית כלפי איראן לאורך השנים, קטר ועומאן העדיפו לשמר עימה יחסים תקינים ככל האפשר, מתוך חשש. יתרה מכך, כל המדינות החזיקו בהסכמי ביטחון בילטרליים עם ארצות הברית – צעד שאפשר להן ביטחון מיידי אך חתר תחת ההיגיון של פעולה קולקטיבית. גם בהיבט הטכני התקשה הכוח המשותף להתגבש: רכש הנשק המפוצל ממדינות רבות, שנבע מהרצון להימנע מתלות בספק יחיד, יצר מצב של חוסר אחידות מערכתית וחוסר יכולת לתאם פעולות בשעת חירום.

על רקע זה, גם ניסיונות הרפורמה בשנות ה-90 וה-2000 נותרו ברובם ללא מימוש. הצעות להרחיב את ה-PSF ל-100 אלף חיילים לא הבשילו, ויוזמות להקמת פיקוד מרכזי מתואם לא הצליחו בגלל המחלוקות הפנימיות. יוצאת דופן הייתה ההתערבות בבחריין בשנת 2011, כאשר כוחות סעודיים ואמירוטיים נכנסו לחצי האי כדי לסייע למשטר הסוני לדכא את גל המחאות השיעיות. ההתערבות נתפסה כהצלחה נקודתית שהמחישה את יכולת המשפ"ם להגן על היציבות הפנימית של חברותיה, אך גם במקרה זה לא היה מדובר בהתמודדות עם איום חיצוני אלא במענה למשבר פנימי.

התקיפה הישראלית בדוחה הציפה את כל נקודות התורפה הללו והעמידה אותן בעוצמה מחודשת. התגובה המיידית כללה גילויי סולידריות יוצאת דופן עם קטר, בפרט על רקע המתחים שעדיין קיימים בין קטר לכמה משכנותיה. יורש העצר הסעודי מחמד בן סלמאן

הבטיח תמיכה בלתי מוגבלת בקטר,¹⁰⁶ בעוד נשיא איחוד האמירויות מחמד בן זאיד – שהיה במשך שנים מסווג מאמיר קטר, שיח' תמים – היה המנהיג הזר הראשון שביקר בקטר והביע סולידריות עימה לאחר התקיפה.¹⁰⁷ בכך התהפכה הדינמיקה שהייתה אופיינית בעשור הקודם, כאשר ערב הסעודית והאמירויות הובילו מצור על קטר והציבו אותה בשוליים. התקיפה שינתה את תפקידה של דוחה והפכה אותה, ולו באופן זמני, למוקד הזדהות אזורי. הדיווחים שלפיהם ישראל עדכנה את הממשל האמריקאי טרם המבצע רק העמיקו את תחושת חוסר האמון בארצות הברית. בעיני מדינות המפרץ, ההתרחשות היא הוכחה נוספת לכך שמטריית ההגנה האמריקאית איננה מבטיחה חסינות אמיתית.

השלכות האירוע מתפרשות לכיוונים שונים. מצד אחד, ניתן לראות בו זרז פוטנציאלי להעמקת שיתוף הפעולה הביטחוני בין מדינות המפרץ. האיום הישראלי, שאינו נתפס כמסורתי, עשוי לדחוף את המדינות הקטנות להניח בצד את המחלוקות ולהצטרף למהלך סעודי ליצירת פיקוד אחוד משופר, בדגש על הגנה אווירית וטילית. מנגד נותרו בעינם החששות הישנים מפני שליטה סעודית מוגזמת וחוסר אמון הדדי, שעלולים לסכל גם את ההזדמנות החדשה. התלות בארצות הברית מוסיפה נדבך נוסף של מורכבות: כל עוד המדינות מסתמכות על וושינגטון בתחום ההגנה, קשה להן להצדיק השקעה במשאבים עצמאיים יקרים, ובוודאי קשה להן לוותר על עצמאותן המדינית.

בה בעת התקיפה פותחת פתח לחיפוש בריתות חלופיות. ההסכם הביטחוני שנחתם בין ערב הסעודית לפקיסטן ימים ספורים לאחר התקיפה הישראלית בקטר מצביע על מגמה אפשרית של הרחבת שיתופי פעולה עם שחקניות מוסלמיות גדולות מחוץ למפרץ. גם טורקיה עשויה להעמיק את מעורבותה, נוכח האינטרס המשותף לבלימת ישראל ולהבטחת הציבות האזורית. איראן מנצלת את האירוע כדי להציג עצמה כמי שעומדת לצד דוחה ולהגביר את הנרטיב האנטי-ישראלי שלה, אם כי קשה לה להציע אלטרנטיבה ביטחונית אמينة.

למרות הצהרות רבות לאורך השנים, היכולת המעשית של הכוח הצבאי המשותף למדינות המפרץ הייתה מוגבלת ביותר, והתרגילים שנערכו הצביעו על חוסר תיאום ועל היעדר מוכנות ממשית. למרות התגברות האיומים הצבאיים על המדינות ב-2025 – בהם התקיפה האיראנית והישראלית בשטח קטר – דווח כי התמרון הצבאי הבא של הכוח צפוי

Saudi Crown Prince: We Are Deploying All of Our Capabilities to Stand by Qatar, 106 [Asharq Alawsat](#), September 10, 2025.

Devadasan K.P., UAE President arrives in Doha on fraternal visit, received by Emir of 107 Qatar, [Gulf News](#), September 10, 2025.

להיות רק ב-2027 באיחוד האמירויות. במבט קדימה ברור כי ההיסטוריה של שלושה עשורים שבהם כשלו ניסיונות לבנות כוח צבאי משותף אינה משרת טובות לגבי סיכויי ההצלחה של יוזמות חדשות. עם זאת ייחודיותו של האירוע – תקיפה ישראלית ישירה בלב המפרץ – יוצרת דינמיקה אחרת. השאלה אם הפעם עוצמת הזעזוע תצליח לגשר על מחלוקות ישנות ולכפות על המונרכיות לנקוט צעדים ממשיים נותרת פתוחה.